

передумови та можливості для ефективного наскрізного застосування оборотності методів у дидактиці фізики.

Література

1. Будний Б.Є. Фундаментальні фізичні принципи при розв'язуванні задач // Проблеми використання задач у процесі викладання природничо-математичних дисциплін. – Чернігів: ЧОІУВ. – 1993. – С.45-47.
2. Денисов А.Е. Геометрическая оптика. – К.: Вища школа, 1980.
3. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. – К.: Центр Магістр-S, 1996.
4. Пойа Д. Математическое открытие. – М.: Наука, 1976.
5. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. – СПб.: Питер, 2002.
6. Шапиро А.И., Бодик В.А. Оригинальные методы решения физических задач. – К.: Магістр-S, 1996.

*Бондар С.П.,
Институт педагогіки АПН України*

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ –СТРАТЕГІЧНА МЕТА ДВАНАДЦЯТИРІЧНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

XXI століття – це час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, в якому якість людського потенціалу, рівень освіченості і культури всього населення набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу держави. Соціальні зміни, науково-технічний розвиток, якими відзначені останні десятиліття світової історії, вплинули на зміну мети і завдань освіти.

Освіта XXI століття – це освіта для людини. Завдання сучасної школи – це виховання *компетентної особистості*, яка володіє не тільки знаннями, професіоналізмом, високими моральними якостями, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність.

Поняття “*компетенція*” відносно освіти і виховання підростаючого покоління у зарубіжній педагогічній науці вживається порівняно недавно, останні 10-15 років. А в наукових колах Росії і України про проблему компетенцій стали говорити після того, як 27-30 березня 1996 року в Берні відбувся симпозіум у рамках проекту “Середня освіта для Європи”, де було відзначено : “Якщо ми хочемо дати підростаючому поколінню шанс на успіх, то важливо точно визначити основні знання, “фундамент” компетенції, якими повинні оволодіти учні, щоб підготуватись або до самостійного життя або до отримання вищої освіти” [3, С.18].

Рада Європи визначила п'ять груп ключових компетенцій, яким вона надала особливого значення і які школа має сформувати в учнів [3, С. 19]. Ці п'ять груп компете-

нцій увійшли до “Загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти” як стратегічна мета дванадцятирічної середньої школи. Розробником критеріїв була і автор статті [1, С. 117]. У цьому документі відзначається, що *основним групами компетенції*, яких потребує сучасне життя, є:

- *соціальні*, пов’язані з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень, у суспільному житті, у врегулюванні конфліктів не насильницьким шляхом, у функціонуванні і розвитку демократичних інститутів суспільства;

- *полікультурні* – стосується розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їхньої мови, релігії, культури тощо;

- *інформаційні* – зумовлені зростанням ролі інформації у сучасному суспільстві і передбачають оволодіння інформаційними технологіями, уміннями здобувати, критично осмислювати і використовувати різноманітну інформацію;

- *саморозвитку та самоосвіти*, пов’язані з потребою і готовністю постійно навчатися як у професійному відношенні, так і в особистому та суспільному житті;

- *компетенції*, що реалізуються у прагненні і здатності до раціональної *продуктивної, творчої діяльності* [1, С.3].

Який же зміст вкладається в поняття компетенції відносно системи освіти? Вчені, які досліджували це поняття (В.А.Кальней, Дж. Равен, І.Тараненко, М.О.Холодна, С.Е.Шишов та інші) зазначають, що поняття компетенції не зводиться ні до знань, ні до умінь, ні до навичок. Компетенцію можна розглядати як можливість встановлення зв’язку між знаннями і ситуацією або, в більш широкому розуміння, як здатність знайти, виявити процедуру (знання і дія), яка підходить для вирішення проблеми.

Компетенція – це загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, які набуті завдяки навчанням [3, С. 79].

Як зазначалось вище, компетенція не може бути визначена через певну суму знань і вмінь, оскільки значна роль в її застосуванні належить обставинам.

Бути компетентним – означає *вміти мобілізувати в даній ситуації отриманні знання і досвід*. Щоб проявилась компетенція, необхідно звернути увагу на конкретну ситуацію, в якій вона реалізується.

Отже, компетенція одночасно тісно зв’язує мобілізацію знань, умінь і поведінкових відношень, які настроєні на умови конкретної діяльності.

Сукупність ключових компетенцій, особливо актуальних для демократичного суспільства і розвитку ринкової економіки, складає поняття “*компетентність особистості*”.

Англійський вчений Дж. Равен у книзі “Компетентность в современном обществе : выявление, развитие и реализация” (1984) дає таке визначення:

“Компетентність – це специфічна здатність, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії в певній галузі і яка включає вузькоспеціальні знання, уміння, способи мислення, а також відповідальність за свої дії” [2, С.6.]

Наприклад, бути компетентним фотографом, ученим, пожежником, вчителем і т.д. – значить мати набір специфічних компетенцій різного рівня (спостерігати, бути глибоко обізнаним у предметі, самостійно ставити запитання, доводити власну точку зору, вирішувати міжособові конфлікти і т.д.).

Що є складовими компетенцій? Проаналізуємо саму природу цього поняття. Перш за все, компетенція – це здатність особистості діяти. Але жодна людина не буде діяти, якщо вона особистісно не зацікавлена в цьому.

Природа компетентності така, що вона може проявлятися тільки в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості в даному виді діяльності (В.Кальней, Дж. Равен).

Отже, цінності є основою будь-яких компетенцій.

Зміст діяльності, яка має особистісну цінність, спрямований на досягнення результату. Крім того, особистість для досягнення успіху повинна передбачити перепони, труднощі, що будуть їй заважати. Труднощі з'являється на її шляху і вона буде шукати способи поведінки, як їх обійти. При цьому людина проявляє не тільки знання і досвід, але й отримує задоволення і виявляє зусилля по досягненню мети. Проаналізувавши природу компетентності, Дж. Равен виділяє такі її складові: когнітивні, афективні, вольові якості і досвід [2].

Когнітивні якості зводяться до таких дій особистості :

- розмірковування про те, чого і як необхідно досягти;
- передбачення можливих перешкод на шляху досягнення мети;
- аналіз свого досвіду, результатів власних дій для кращого розуміння характеру ситуацій, з якими доводиться мати справу;
- передбачення наслідків. Наприклад, ”Я знаю, що можуть бути труднощі, але мій минулий досвід підказує, що я зможу їх обійти”;
- передбачення, які ґрунтуються на особистісних нормах. Наприклад, “Щоб зробити це, мені доведеться більше хитрити і маніпулювати, ніж хотілося б”;
- передбачення, які ґрунтуються на соціальних нормах. Наприклад, “Мої друзі схвалюють таку поведінку”, або “Мені не варто так поступати”.

Афективні якості (зв'язані з почуттями), які проявляються в таких діях особистості:

- емоційна, налаштованість на виконання завдання;
- установка на продуктивне використання позитивних і негативних емоцій;
- перетворення почуття напруги, яке виникає при зіткненні з поставленим завданням, у стимул для його максимально швидкого вирішення, а не в причину, щоб відмовитись від нього;
- насолода від успіху, чи смуток від невдачі.

Вольові якості, які проявляються в таких діях:

- прикласти додаткові зусилля для зменшення ймовірності невдачі;
- мобілізація енергії, настирливості, волі;
- прояв настирливості протягом тривалого часу, чергування праці і відпочинку.

Уміння і досвід:

– впевненість, яка ґрунтується на досвіді, що можна братися за справу і побороти труднощі. Ця впевненість включає знання, що можеш це зробити, плюс володіння комплексом необхідних умінь;

– стимул до діяльності, який ґрунтується на вироблених, не завжди усвідомлених особистістю навичках;

– переживання почуття задоволення, яке зв'язане з успішним раніше виконаним аналогічним завданням у минулому.

Ці чотири групи якостей (когнітивні, афективні, вольові, уміння і досвід) тісно пов'язані з *аспектами поведінки* особистості, а саме:

досягнення (робити якусь нову справу, робити її ефективно, робити відкриття);

співробітництво (забезпечувати безконфліктну спільну роботу, надавати підтримку, встановлювати дружні стосунки тощо);

вплив (забезпечувати в групі обмін знаннями для досягнення спільної мети, проявляти ініціативу тощо).

Отже, компетентність проявляється особистістю в певній ситуації через мобілізацію всіх зазначених вище якостей (когнітивних, афективних, вольових, досвіду).

Можна говорити про компетентність тільки тоді, коли вона має місце при певних обставинах. Непроявлена компетенція залишається тільки потенційною, скритою можливістю і назвати її компетенцією поки що не можна. Тому компетенція не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона одночасно тісно зв'язує мобілізацію знань, умінь і поведінки, які налаштовані на умови конкретної діяльності. Саме цей *інтегрований, всеохоплюючий характер* робить важливим і складним формування цього поняття і тим самим надає “компетенціям” особливо привабливої сили.

Компетенція розвивається, збагачується, розширюється, відштовхуючись від початкового рівня. Щоб стати експертом в галузі, наприклад, музики, треба принаймні грати на якомусь музичному інструменті. Як у прислів'ї – “не ступивши у воду, не можна навчитись плавати”. Тобто, щоб стати компетентним в якомусь виді діяльності в майбутньому, треба сформувати “загальні компетентності” в школі, в різних видах діяльності, живучи повноцінним шкільним життям.

Вперше ці вимоги закладені в розробці загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, в яких 12-бальна шкала орієнтована на оцінювання не тільки і не скільки знань, умінь і навичок, скільки компетенцій. Де компетенції – це здатності до вирішення проблем, що забезпечуються не лише володінням готовою інформацією, але й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів. Поняття компетенції включає в себе постійне прагнення “здогадатись”, “винайти”, “дошукатись”, “співробітничати”, “братись за справу”. Прагнення учня “здогадатись” є перш за все свідченням розвитку творчого мислення, коли інформація дається не в готовому вигляді, а “зчитується” з поля, що розташоване поза нашими знаннями, уміннями і навичками. Розвиток такої компетентності є особливо важливим і корисним для життя у

сучасному і майбутньому світі.

Перехід школи на 12-річний термін навчання створить сприятливі умови для формування компетенцій особистості.

Література

1. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Директор школи. – К., № 39-40, жовтень 2000.
2. Равен Джон. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Пер. с англ. – М.: Когито-центр, 1999.
3. Шишов С.Е., Кальней В.А. Мониторинг качества образования в школе. – М., 1999.

*Борисов В.В.,
Краматорський економіко-гуманітарний інститут*

МЕТОДИКА ПОПАРНОГО ПОРІВНЯННЯ ЕТНОСІВ

Генезис різних форм прояву національної самосвідомості став одним з питань, навколо якого точаться суперечки, що викликані використанням психологами та педагогами різних філософських систем та підходів.

Проблемам ідентичності і вивченню її як специфічного психологічного механізму взаємодії індивіда із соціальною групою присвячено багато робіт представників різних психологічних шкіл і напрямів: глибинної психології (Freud, 1921; Waterman, 1985; Erikson, 1995а, б; Еріксон, 1996; Фромм, 1990, 1995), соціальної психології (Mead, 1934), когнітивної психології (Tajfel, 1978, 1981; Tajfel, Turner, 1986; Breakwell, 1986; Turner, 1987; Тернер та ін. 1994), символічного інтеракціонізму (Habermas, 1976), психологічної антропології (De Vos, Romanussi-Ross, 1995), гуманістичної психології (Maslow, 1950) та ін. У рамках російського етнологічного напрямку (Дробіжева, 1985, 1990, 1991, 1994, 1996) вивчення етнічної та національної ідентичності проводилося в масштабах багатомірного емпіричного дослідження етнонаціональної самосвідомості на стику етносоціології, політології і соціальної психології. В цих роботах з'явилися простежується розуміння функціональних процесів ідентичності, а саме різного роду етнічних та національних самоідентифікацій, що сформувалися на базі унікальних культурних особливостей групи як психологічні механізми прояву і розвитку національної самосвідомості. На їхній основі національні суб'єкти усвідомлюють своє місце в системі внутрінаціональних і міжнаціональних відносин і засвоюють способи внутрігрупової і міжгрупової поведінки і взаємодії.

Як вже говорилося, національна самосвідомість виражається в усвідомленні своєї національної спільності (національних ознак) за принципом «ми»—«вони», що реалізує усвідомлення специфічності не тільки своєї нації, але й інших етнонаціональних